

mag. Nastja Mulej, trenerka metod kreativnega razmišljanja po dr. Edwardu de Bonu

»Bolj praktično se mi zdi, da te v šoli spodbujajo, da delaš tisto, za kar si dober, kar te zanima in kar rad delaš!«

mag. Nastja Mulej

Mag. Nastja Mulej je magistra komunikologije, univ.dipl. ekonomistka in univ.dipl.sociologije. Radovednost in želja po učenju sta jo pripeljali do ekskuluzivne licence za treniranje tehnik bolj učinkovitega, konstruktivnega razmišljanja (Šest klobukov), bolj ustvarjalnega razmišljanja (Lateralno razmišljanje) in neposrednega poučevanja razmišljanja šolskih otrok (CoRT – Cognitive Research Trust) po dr. Edwardu de Bonu. Tehnike razmišljanja uči na delavnicah, ki jih organizira za podjetja, šole in posameznike.

Začel bom z eno šalo: Mihec se vrne iz šole dve uri prepozno. »Dve novici imam zate«, reče zaskrbljeni mami. »Dobro in slabo. Najprej dobra. Šola je zgorela!«

»Grozno! In kakšna je potem šele slaba novica?«

»Vsa spričevala so rešili!«

Humor je najpomembnejša značilnost delovanja možganov, je ugotovil dr. Edward de Bono.

Kaj pove humor o človeku oziroma kakšno je tovrstno razmišljanje?

Človek, ki ima smisel za humor, ima

tudi smisel za ustvarjalnost. Ne bo takoj vrednotil in predalčkal. Ne bo vsevprek pametoval. Je odprt za druge predloge in za druge ljudi.

Osnova za humor je nenadna sprememba. V zgornjem primeru narašča napetost, ko se informacije počasi sestavlajo. Potem je to pričakovanje nenačoma prekinjeno, toda naenkrat vidimo, da je nepričakovan razvoj drug način sestavljanja stvari. Ta preklop je začasen, zato omogoči duhovitost. Razumemo ga, ker je logičen za nazaj.

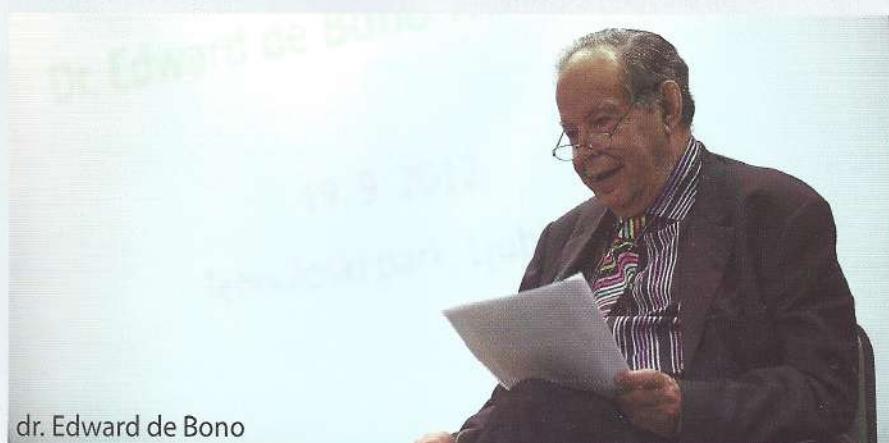
Dal sem primer šolske šale. Vi se ukvarjate z razmišljanjem v šolah. Vodite program CoRT, ki poučuje učitelje o razmišljanju v šolah. Lahko na kratko predstavite, kako to poteka in kje?

Učitelje učim, kako po de Bonovih metodah poučevati razmišljanje v šolah, kar velja za otroke od 4. razreda do 4. letnika, ob bolj motiviranih otrocih in učiteljih pa tudi za mlajše. Učitelji hodijo k meni pol leta, gre za 22 srečanj po dve andragoški uri vsakič, in se pri meni naučijo, kako voditi učno uro, pri kateri otroci spoznajo posamezno orodje razmišljanja po de Bonu, in ga tudi

vadijo. Učitelji, ki pridejo k meni, so samodejno že prebrani oz. izbrani in motivirani. Pridejo pač samo tisti, ki si to res želijo, v polovici primerov si usposabljanje tudi sami plačajo, za to 'žrtvujejo' proste popoldneve pol leta. O de Bonu so slišali, brali ali poslušali že kdaj prej, in imajo nabранe učence, s katerimi še isti teden vodijo Krožek za razmišljanje, tudi to kot svojo dodatno, prostovoljno, brezplačno dejavnost.

In kako otroci to sprejemajo in se odzivajo? Kakšen je njihov napredek pri učenju?

Zdaj vodim svojo četrto skupino učiteljev in vsakič me preseneča, kako presenečeni so, kako presenečeni so njihovi učenci, kako 'super je', če se smem pošaliti. Na začetku je učencem čudno, ker ne obstajajo nepravilni odgovori, ampak jih spodbujamo k temu, da nam podajo čim večje število čim bolj svežih odgovorov, do katerih naj pridejo v sodelovanju oz. pogovoru z drugimi učenci. To je seveda precej drugače od šolskega sistema, ki zahteva samo pravilne odgovore v tekmovalnem duhu. A življenje na žalost ni takšno enostavno kot šolsko in se je dobro pripraviti na realne izzive. V življenju moramo sodelovati

dr. Edward de Bono

in komunicirati, ter skupaj iskati nove zamisli in rešitve. Na Krožkih za razmišljanje je že tako.

Njihov napredok v okviru svojega doktorata meri vaša koroška rojakinja mag. Bojana Tancer, ki je izvajala CoRT na učencih 4. in 5. razreda OŠ Šmartno pri Slovenj Gradcu in je pokomentirala svoje dosedanje ugotovitve, da se bodo ostalim pedagogom zdele skoraj neverjetne. S svojega zornega kota je svoja opažanja na strokovno znanstveni konferenci EduVision 2013 predstavila tudi Andreja Robek Perpak iz OŠ Stična, ki vidi napredok pri učencih tako pri rezultatih NPZ (nacionalno preverjanje znanja), urah ISP (ure individualne in skupinske pomoči) in urah oddelčne skupnosti, kot tudi pri slovenščini, ki jo sicer uči. Bernarda Mal iz OŠ Moravče, ki je tudi predstavila svoje izkušnje na isti konferenci, pa je zapisala: "Takšno učenje je pomemben premik k boljši družbi, saj v prevladajočih negativnih informacijah iz okolja z nekaj miselnega napora najdeš optimistično življenjsko držo, ohranjaš zdrav humor, učiš se sodelovanja, sočutja, ustvarjanja unikatnih produktov in bivanja v družbi različno mislečih."

Menda je kot samostojni predmet razmišljanje prisoten v šolah že v 44 državah sveta!? Zakaj je tako pomembno razmišljanje uvajati že v šole?

Zaradi vsega, kar je zgoraj navedeno. Ker nam poznavanje gore dejstev v življenju ne pride prav, če jih ne znamo povezati med seboj v nekaj uporabnega. Ker nam sposobnost analiziranja ne pomaga, če se iz analiziranega ne znamo naučiti za naprej. Ker nam kritiziranje v smislu negiranja obstoječega ne pomaga, če ne

znamo predlagati tudi koristi in rešitev. Ker nam argumentiranje ne pomaga, kajti zagovarjanje stališč privede samo do tega, da imam jaz prav in se ti motiš, torej s teboj ne morem sodelovati – sam pa ne preživeti! Ker brez sposobnosti razmišljanja naprej, ustvarjalno in skupaj v življenju hitro kaj spregledamo ali izpustimo, vidimo samo del situacije ali ne naštejemo alternativ, pri svojem razmišljanju ne upoštevamo posledic ali pogledov ostalih, in ko naletimo na težave, samo otrpnemo ali prevračamo odgovornost na drugega. Vidimo torej, da je razmišljanje neobhodno za preživetje v današnji družbi!

Danes živimo v informacijski družbi. Vsak dan smo bombardirani z različnimi informacijami z vseh strani. Ali dandanes posameznik zaradi tega manj razmišlja, kot je to bilo včasih?

Nikoli ne upam pospoljevati ali poenostavljati, a bom vseeno poskusila odgovoriti na vaše vprašanje. Ja, zdi se mi, da po eni strani danes razmišljamo manj kot včasih, kajti informacije in tudi stališča najrazličnejših ljudi so dosegljiva s pritiskom na tipko, kar nam na prvi pogled zadostuje, a kaj, ko si z njimi ne znamo pomagati. Po drugi strani pa smo primorani razmišljati več kot kadarkoli, saj smo bolj svobodni kot kdajkoli prej – svobodni v smislu, da imamo vse manj nadzornikov nad seboj, ki bi nam govorili, kaj naj počnemo. Vodje danes povedo, katere cilje moramo v organizaciji doseči, kako pa bomo to dosegli, pa je odvisno od nas in naše sposobnosti ustvarjalnega in učinkovitega razmišljanja v timu. Pri samostojnih podjetnikih pa še vodje ni!

Vi ste končali kar štiri fakultete! Sami ste nekje dejali, da so vam izobraževalne ustanove dale ogromno znanja, ki ga pa najprej niste znali učinkovito uporabiti, dokler niste spoznali drugačnega načina razmišljanja, ki ga je uveljavil dr. Edward de Bono, ki je legenda kreativnega razmišljanja. Kako lahko na svojem primeru pojasnite to pomanjkljivost oziroma neučinkovitost šolskega sistema?

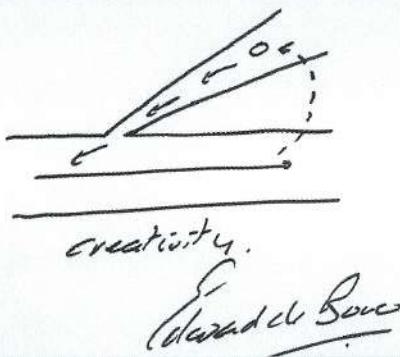
Pri 18-letih nisem vedela, za kaj sem dobra in kaj mi ne gre, ker je šolski sistem pri meni in vseh nas ves čas spodbujal, da bi bili vsaj povprečno dobri na čisto vseh področjih. In potem sem izgubila 10 let, da sem odkrila, kaj je tisto, kaj me zanima in kaj ne. No, teh let nisem čisto izgubila, saj sem svoje sposobnosti in interes iskala na ekonomiji (bančništvo in marketing), sociologiji in komunikologiji. Ker sem praktična oseba, sem vsako začeto tudi končala, vmes pa veliko potovala in ves čas delala. Iskala sem kreativnost, a je na nobeni od teh šol nisem našla. Na psihologiji je tudi ni, so mi povedali, zato sem se ji najbolj približala s tržnim komuniciranjem.

Bolj praktično se mi zdi, da te v šoli spodbujajo, da delaš tisto, za kar si dober, kar te zanima in kar rad delaš, ter naučijo samo osnov vsega ostalega, toliko, da znaš sodelovati z drugimi in razumeš, kaj in zakaj so potrebni. V tem smislu verjamem, da bi šolanje morali biti manj splošno in bolj prilagojeno posamezniku, manj rutinsko in bolj projektno, manj spodbujalo pomnenje in bolj ustvarjanje, manj iskalo popolnost in bolj drugačnost. De Bono pravi – pa je ta citat iz 1980-ih let in velja za Veliko Britanijo – da: »... šolanje tretjino ljudi prepriča, da so neumni, preostali dve tretjini pa sterilizira«. Sama vidim, da le redkokatere nauči karkoli o komuniciranju v timu, vodenju projektov in učinkovitem sestankovanju. Pa te veščine danes potrebujemo bolj kot pa poslušnost za delo na tekočem traku. Marsikomu odvzame naravno radovednost ter željo po nenehnem učenju in spreminjanju ter priskuti knjige. A ni škoda?

Možgani niso kreativni in delujejo po asimetričnih vzorcih. Kaj to pomeni? Kako delujejo možgani?

To so de Bonove ugotovitve, ki jih je popisal na podlagi svojih raziskav možganov, v knjigi The Mechanism of Mind, ki je izšla leta 1969. Po osnovni izobrazbi je namreč zdravnik, in se je ukvarjal s samoregulativnimi procesi v človekovem telesu. Ko je v 1960-ih raziskoval, kako razmišljamo, je ugotovil, da na podlagi izkušenj pri vsakem od nas nastajajo vzorci dojemanja in vzorci dejanj. V veliki

večini primerov so izjemno koristni in naše življenje bi bilo brez njih nemogoče. Lahko celo rečemo, da je glavna prednost naših možganov ta, da so 'briljantno nekreativni'. Na podlagi nereda izkušenj ustvarajo trajne vzorce in potem na svet gledajo skozi prizmo teh vzorcev. To daje red in pomen življenju. Tu pa tam pa je potrebno skočiti izven teh ustaljenih vzorcev in odkriti nekaj popolnoma novega. Tu nam pomagajo orodja lateralnega razmišljanja. Da pa idejo prepoznamo kot koristno, nam spet pomaga logično razmišljanje. Kot pri Šali, tudi pri ideji velja, da si rečemo: A-ha! Zadeva postane logična za nazaj.

Dr. Edward de Bono poudarja, da način razmišljanja, ki ga imamo Evropeji, so krivi trije Grki – Sokrat, Platon in Aristotel. Kaj je želet točno s tem povedati?

Ja, to je njegova slovita misel, da je za naše neučinkovito razmišljanje kriva 'grška banka treh'. Od Sokrata smo dobili razmišljanje, ki se naslanja predvsem na ocenjevanje: analiziramo, kritiziramo in argumentiramo. To velja še danes, velja za parlamentarne razprave, a tudi za debate v domačem in službenem okolju. A nikamor ne vodi, kajti argument je stvar lastne zaznave. Tu se vplete Platon, ki je bil prepričan, da je resnica ena sama. Dejansko pa ima vsak izmed nas po svoje prav, in argumenti so le redko dejstva. Aristotel pa je želet svetu urediti v predalčke in od njega smo dobili kategoriziranje na naše in vaše, rdeče in črne in tako naprej. Od tod razmišljanje, mi imamo prav, vi se motite in če želite, vam bodo to tudi dokazali. Zaradi tega načina razmišljanja smo razklani in nenehno zamujamo, namesto da bi skupaj iskali rešitve za naprej.

Kako vi vidite vzorce razmišljanja pri Slovencih in Slovenkah? Ali se ti kaj razlikujejo v primerjavi z ostalimi narodi? Je »slovensko razmišljanje« v čemer koli specifično ali različno in čemu bi to pripisali?

Veste, jaz vidim dve Sloveniji. Ena je tista, ki je prisotna v medijih in je pobliže ne poznam. Včasih skoraj pomotoma prižgem televizijo in dejansko kar ne morem verjeti, da je kaj takšnega sploh mogoče. Drugo sestavlajo proaktivni, ustvarjalni, radovedni, samomotivirani in samoiniciativni ljudje, ki bi radi poskrbeli za svoj osebni razvoj, rast svojega tima in podjetja ter razumevanje med družinskim članom in sodelavci. Ti so učljivi in sodelovalni. Tisti prvi pa ... so po eni strani žrtve grške bande treh ter več stoletne zgodovine življenja med hribi in dolinami, kjer so državo vedno predstavljeni tuji. Kdor se je izpostavil, so mu vzeli še tisto malo, kar je imel. Tako deluje negativna selekcija, ki je vedno prisotna v majhnih skupnostih. Zdaj, ko končno imamo svojo državo, pa se še vedno obnašamo, kot da nas vodijo tuji, ki se jim moramo upirati in jim nagajati. Sami politiki pa ... odlično razmišljajo ... v svojo korist... Sem bila z de Bonom pri obeh predsednikih parlamenta – kajti zelo si želim parlamentarnih razprav, ki bi bile usmerjene v skupno razmišljanje o prihodnosti – a nisem nikamor prišla. Pri prvem zaradi nerazumevanja, pri drugem zaradi strahu. Obiskala sva tudi takratnega predsednika države in ministra za šolstvo, a vse se je končalo pri formalnostih. Edino ljubljanski župan je bil takoj operativen.

Kaj je metoda šestih klobukov?

Edward de Bono je razvil metodo paralelnega razmišljanja, kjer misleci svoje misli in poglede predstavijo vzporedno z mislimi drugih v skupini in jih ne napadajo. Metoda šest klobukov razmišljanja je praktičen primer izvajanja metode paralelnega razmišljanja. Z metodo smo dobili konstruktivno alternativo prepirom, dokazovanjem lastnega prav in razvrečenim sestankom. Pri običajnem razmišljanju se trudimo vse narediti naenkrat. V nas vlada prava zmeda, saj

se gnetejo informacije, ustvarjajo ideje, ocenjujejo mnenja drugih, izražajo čustva... Metoda šestih klobukov omogoča, da ta kaos presežemo in razvozlammo. Namesto da se trudimo narediti vse naenkrat, ločimo posamezne vidike razmišljanja. Tako se lahko vsaki dobro posvetimo. In kot pri barvnem tiskanju, kjer tiskamo vsako barvo posebej in na koncu dobimo celotno sliko, tako ločimo načine razmišljanja o neki zadevi, da na koncu dobimo celovit vpogled.

Ko sami, v dvoje ali v skupini razmišljamo o problemu, ko želimo nekaj izboljšati, ko iščemo rešitev, je bolje, da naše razmišljanje ločimo, usmerimo in šele na koncu spet sestavimo. Da bi si lažje zapomnili ves koncept, je de Bono smeri razmišljanja simbolično poimenoval 'klobuki' – kot nekaj, kar si nadenemo na glavo, v kateri poteka razmišljanje, in potem spet snamemo. Klobuke je poimenoval po barvah, ki nas spomnijo na smer oz. vidik razmišljanja.

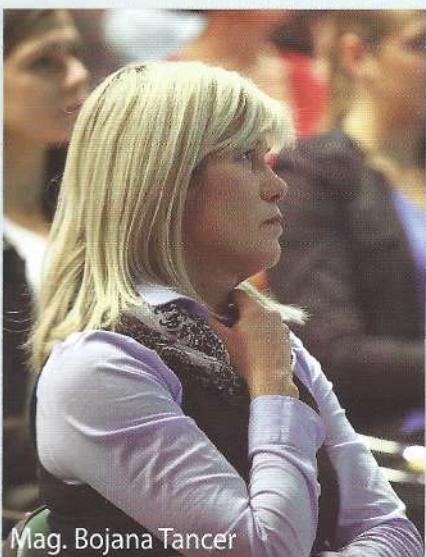
Tako razmišljamo:

1. o dejstvih in podatkih popolnoma neutralno (bel klobuk),
2. čustvih in intuicijih izrazito subjektivno (rdeč klobuk),
3. prednostih in koristih, ki jih lahko izvlečemo iz zadeve (rumen klobuk),
4. tveganjih in grožnjah, kar je žal najbolj pogost način pri razmišljanju o novostih (črn klobuk),
5. novih idejah, konceptih in alternativah, ki jih lahko zavestno sprožimo s tehnikami lateralnega razmišljanja (zelen klobuk) ter
6. razmišljanje načrtujemo, nadziramo celoten proces razmišljanja in ga na koncu povzamemo v zaključek (moder klobuk).

Na ta način vsako zadevo natančno osvetlimo, iz debate odstranimo egotripe in bahanja posameznikov, iz ljudi izvlečemo najboljše in jih ne kategoriziramo, pri razmišljanju pa prihranimo čas in posledično tudi denar.

Ali je razmišljanje povezano z inteligenco?

De Bono je ugotovil, da ne, da je inteligenco samo potencial za razmišljanje, tako kot je motor potencial za vožnjo. Avto se bo premaknil, če je voznik več vožnje,

Mag. Bojana Tancer

ne glede na to, kakšen je motor. Če gledamo na razmišljanje kot na večino, se lahko vedno izboljšamo, če le razmišljanje, konstruktivno in kreativno, sistematično in sodelovalno, usmerjeno in učinkovito, redno treniramo, torej redno usmerjamo svoje misli. Mi dejansko namreč zelo malo razmišljamo. Večino časa se samo odzivamo. In potem so naši odgovori čustveni in zmedeni. S pomočjo inteligence sicer znamo svoja stališča nekako razložiti in zagovarjati, nam pa to ne omogoča, da bi videli tudi z drugega zornega kota, skozi oči ostalih udeležencih ali z vidika dolgoročnih posledic.

Še huje, pravi de Bono, dokler gledamo na razmišljanje skozi prizmo inteligence, seveda razmišljanja ne poučujemo. Po tem prepričanju intelligentnih nima smisla učiti, ker so že intelligentni, manj intelligentnih pa tudi ne, ker so manj intelligentni. Če pa gledamo na razmišljanje kot na večino, bi to pomenilo, da nima smisla ljudi učiti teka. A vemo, da lahko vsakdo preteče maraton, če le dovolj dolgo in pravilno trenira.

Vodite različne delavnice na šolah, različnim podjetjem in ustanovam. Koga najbolj zanima razmišljanje?

Med mojimi udeleženci so najrazličnejši, tako oglaševalske agencije kot računovodske hiše, tako razvojniki kot revizorji, tako tržniki kot IT-jevci, tako da bi težko izpostavili samo en profil. K sreči mi ni dolgčas, ampak se moram vedno znova pripraviti. Bi si pa želela, da bi prišlo

več vodstvenih delavcev, predsednikov in članov uprave, kajti od njih je odvisno, ali bo v podjetju dejansko vzpostavljena kultura kreativnosti in sodelovalnosti; več medijskih delavcev, kajti le oni lahko ukinejo razne debatne oddaje v medijih ter jih nadomestijo z raziskovalnimi ter tako delujejo kot vzor; ter več politikov – kajti za vsako organizacijo velja, da se slehernik obnaša kot tisti, ki je prvi – če bo politik modrec z vrednotami za skupnost, bo povprečen državljan mirno opravljal svoje vsakodnevne dolžnosti.

Kako je ta metoda uporabna v športu? Ali kaj sodelujete tudi s športniki, trenerji? Kaj ta metoda lahko nudi športnikom?

De Bonova orodja razmišljanja so uporabna na vseh področjih. Sama rada delam primerjave med razmišljanjem in športnimi aktivnostmi. Če gledamo na razmišljanje kot na večino, pravzaprav ni razlike: redno ukvarjanje s športom ti da moč na zalogo – ko boste potrebovali močno telo, bo telo pripravljeno. Redno razmišljanje ti da hitro, ustvarjalno in prilagodljivo razmišljanje na zalogo – ko s bo zgodilo kaj nepričakovanega, ne boste otrpnili, ampak boste pripravljeni hitro na nov način se prilagoditi dani situaciji.

Druga takšna primerjava, ki jo rada naredim, je, da nas sposobnost ocenjevanja oz. vrednotenja dela samo enostransko močne, kot da bi znali samo backhand pri tenisu. Moram obvladati tudi forhand oz. razmišljanje o koristih in možnostih.

S kolegico, ki je osebna trenerka, sva naredili delavnico ravno o razmišljanju, saj tudi mora športnik namerno usmerjati svoje misli, tako kot mislec.

V mladosti ste se ukvarjali z gimnastiko. Skakali ste tudi s padalom. Vam je šport še vedno blizu?

Moj oče je bil mladinski državni prvak v tenisu in eden najboljših na svetu med veterani, mama je imela jugoslovanske rezultate v atletiki, tudi hči zdaj že trenira gimnastiko, z možem skupaj tečeva, sinko že skoraj

teče hitreje od naju. Doma imamo ping-pong mizo in na kratke razdalje me ne boste videli v avtomobilu, ampak na kolesu, ne v dvigalu, ampak na stopnicah. Menim, da je lastna skrb za svoje telo in zdravje odgovornost vsakega posameznika – in hkrati eden največjih užitkov. Zadnja leta hodim na funkcionalne treninge in kolikor vmes trpm v potu svojega obraza, ha-ha, toliko kasneje uživam v občutku lastnega močnega telesa, za katerega vem, da je sposobno preživeti velike napore. In verjemite, stoje energično predavati po 9 ur ter držati koncentracijo med vodenjem udeležencev nekajkrat na teden na vseh koncih Slovenije, kamor se je treba tudi pripeljati, zahteva dobro kondicijo.

Ali je kakšen segment v športu, kjer bi nujno bilo potrebno ulti drugačen pristop in način razmišljanja? Morda, ko se otroci odločajo za ukvarjanje z določeno športno panogo?

Ravno zadnjič mi je dijakinja povedala, da se je odločala, ali naj še naprej trenira skok s palico in si je pomagala z de Bonovim orodjem PNZ – ta je iz CoRT-a in pomeni Pozitivno, Negativno, Zanimivo. Usmerjeno, korak za korakom je razmisnila najprej o prednostih tega športa in treningov, šele nato o slabostih in na koncu tudi o zanimivostih in alternativnih možnostih. Po kratkem, a temeljitem razmisleku se je odločila, da s treningi nadaljuje.

Sicer si ne upam enoznačno odgovoriti, kateri segment v športu bi potreboval drugačen pristop, saj zadev ne poznam dovolj. Bi pa si želela, da bi bilo specializiranje v posamezne športne panoge čim kasneje, da bi do bili mladi spretni v osnovnih športnih panogah: v gimnastiki, atletiki, plavanju, igrah z žogo in borilnih veščinah, in da bi jim ljubezen do gibanja ostala do smrti. Šport te nauči sodelovanj, discipline in potrežljivosti, prenašanja porazov in zmag, kar vse pride prav tako v razmišljanju kot v življenju. Namerno razmišljanje naprej in generiranje čim večjega števila čim bolj svežih idej pri tem zagotovo pomaga.

B.B.